

Vertrekpunten

De Koude Oorlog had zijn oorsprong in twee processen die zich rond het begin van de twintigste eeuw voltrokken. Het eerste was de transformatie van de Verenigde Staten en Rusland tot twee hyperenergieke rijken die een toenemende internationale zendingsdrang aan de dag legden. Het tweede proces was de aanscherping van de ideologische kloof tussen het kapitalisme en zijn critici. De twee ontwikkelingen ontmoetten elkaar toen de Amerikanen zich in de Eerste Wereldoorlog mengden, de Russische Revolutie zich in 1917 voltrok, en er als alternatief voor het kapitalisme een Sovjetstaat werd gesticht. Onder invloed van de wereldoorlog en een economische crisis kreeg het Sovjet-alternatief over de hele wereld veel steun, maar werd het tegelijkertijd een mikpunt voor zijn vijanden en rivalen. In 1941, het jaar waarin de USSR en de Verenigde Staten actief betrokken raakten bij de Tweede Wereldoorlog, was de Sovjet-Unie intern sterker dan ooit, maar internationaal gezien ook geïsoleerder. De interactie tijdens de oorlog tussen de Sovjets, de Verenigde Staten en Groot-Brittannië, dat vanaf de negentiende eeuw de grootste mogendheid was geweest, had een beslissende invloed op het kader waarbinnen internationale betrekkingen zich later afspeelden.

Terwijl de Sovjet-Unie het wereldkapitalisme bestreed, werden de Verenigde Staten er de aanvoerder van, zij het onder omstandigheden waarvan geen Europeaan zich een generatie eerder een voorstelling had kunnen maken. De geschiedenis van de wereld aan het eind van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw is vooral een geschiedenis van toenemende Amerikaanse economische, technologische en militaire macht. In de vijftig jaar die verstreken tussen de Amerikaanse

Burgeroorlog en de Eerste Wereldoorlog, werd het Amerikaanse bruto binnenlands product (BBP) meer dan verzevenvoudigd. De staalproductie, in 1870 nog slechts een schamele 5 procent van die van de Britten, was tegen 1913 het viervoudige van wat er in Groot-Brittannië werd geproduceerd. In datzelfde jaar konden de Verenigde Staten zich beroemen op het grootste aantal industriële patenten ter wereld. De combinatie van technologische verandering en overvloedige natuurlijke hulpbronnen creëerde een niet te stuiten monster van kapitalistische ontwikkeling dat, in nog geen generatie tijd, alle concurrenten in de schaduw zou stellen.

Een deel van de verklaring voor het Amerikaanse succes was de manier waarop de enorme economische macht van het land en het dagelijks leven van Amerikaanse burgers elkaar kruisten. Bij andere opkomende machten uit het verleden was het vooral de elite geweest die van de vooruitgang had geprofiteerd, en had het gewone volk zich tevreden moeten stellen met de kruimels die overbleven. De Verenigde Staten brachten daar radicaal verandering in. De economische opkomst van het land creëerde een binnenlandse consumentenmaatschappij waarin iedereen zich deelnemer kon wanen, zelfs pas binnengekomen immigranten en Afro-Amerikanen, die voor het overige werden gediscrimineerd en weinig politieke invloed hadden. Nieuwe producten boden status en gemak, terwijl de beleving van moderniteit die met de met nieuwe technologie geproduceerde goederen gepaard ging duidelijk maakte wat het betekende om Amerikaan te zijn: het had te maken met transformatie, met een nieuw begin in een land waar zich een vruchtbare kruisbestuiving voltrok tussen hulpbronnen en ideeën.

Aan het eind van de negentiende eeuw ontmoetten de concepten van uitzonderlijkheid, zending en overvloed elkaar in een buitengewoon krachtige en samenhangende ideologie voor het Amerikaanse buitenlands beleid. In hun eigen ogen waren de Verenigde Staten anders dan anderen: moderner, ontwikkelder en rationeler. Amerikanen voelden zich tegenover de rest van de door Europeanen gedomineerde wereld verplicht hem naar Amerikaans model te helpen hervormen. Hoewel maar weinig Amerikanen er aan twijfelden dat de Verenigde Staten een geavanceerdere vorm van Europese beschaving vertegenwoordigden, waren ze verdeeld als het ging om het soort macht waar dit voordeel

hun recht op gaf. Sommigen geloofden nog altijd in het door de Amerikaanse Revolutie neergelegde stramien: dat het door het Amerikaanse republicanisme, voorspoed en ondernemingszin gegeven voorbeeld de rest van de wereld zou beïnvloeden en bij andere volkeren het verlangen zou wekken om de Europese ervaring nieuw leven in te blazen, op de manier waarop de Amerikanen dat zelf hadden gedaan. Anderen meenden dat, in een wereld van zich uitbreidende imperia, de Amerikanen het voortouw moesten nemen. In plaats van slechts als passief voorbeeld te fungeren, moest het actief ingrijpen om de wereld te verbeteren; de wereld had niet alleen behoefte aan Amerikaanse ideeën, maar ook aan Amerikaanse macht.

Ideeën en macht ontmoetten elkaar rond de eeuwwisseling toen de Amerikanen als overwinnaars uit de Spaans-Amerikaanse oorlog kwamen. Hoewel de oorlog nog geen vier maanden had geduurd, speelde hij de Verenigde Staten een koloniaal rijk in handen dat de Filipijnen, Guam, Puerto Rico en Cuba omvatte, die tot dan toe Spaans bezit waren geweest. De eerste Amerikaanse gouverneur van de Filipijnen, William Howard Taft, maakte de eilanden tot een proeftuin voor wat hij als ontwikkeling naar Amerikaans model beschouwde: kapitalisme, onderwijs, moderniteit en orde. Toen hij in 1908 tot president van de vs werd gekozen, benadrukte Taft de heilzame werking die Amerikaans kapitaal in het buitenland, in het Caribisch gebied, Midden-Amerika en rond de Grote Oceaan gelegen delen van Azië kon hebben. Tegelijkertijd onderstreepte hij ook de overvloedige mogelijkheden voor Amerikaanse bedrijven om in het buitenland geld te verdienen, en de plicht van de regering om die mogelijkheden te beschermen. Tafts 'dollardiplomat' was een teken van het mondiale overwicht van zijn land.



Aan het begin van 1914 waren de Verenigde Staten een wereldmacht. De leiders van het land wisten zich echter nog altijd niet goed raad met hun rol op het wereldtoneel. Moesten ze zich op doeltreffende interventie richten of op doeltreffende afscherming? Was het hoofddoel van de Amerikaanse macht de bescherming van het eigen volk of de redding van de wereld? De debatten hierover kwamen samen toen president

Woodrow Wilson in 1917 tot Amerikaanse deelname aan de Eerste Wereldoorlog besloot. Wilson was ervan overtuigd dat bijdragen aan een betere wereld onderdeel was van de Amerikaanse missie. Zijn beleid ten aanzien van Mexico, waar hij twee keer een interventie pleegde, was gebaseerd op het principe dat het in het belang van de Verenigde Staten was om hun zuiderbuur de richting van constitutionalisme en een Amerikaanse vorm van democratie op te sturen. Wilsons sympathieën lagen volledig bij de geallieerden die, onder aanvoering van de Britten, Fransen en Russen, streden tegen de door Duitsland en Oostenrijk-Hongarije aangevoerde centrale mogendheden. Wat hem tot interventie deed besluiten, was de tegen het internationale scheepvaartverkeer tussen de Verenigde Staten en de geallieerde landen gerichte Duitse onderzeebootoorlog. In zijn oorlogsverklaring beloofde Wilson dat hij ‘de principes van vrede en rechtvaardigheid in het leven van de wereld zou veiligstellen tegenover op eigenbelang gerichte en autocratische macht’ en de wereld tot een ‘veilig oord voor democratie’ zou maken.¹ De retoriek waarvan hij zich tijdens Amerika’s korte betrokkenheid bij de oorlog in Europa bediende, richtte zich op de noodzaak om chaos en onrust te bestrijden en de vrijheid voor zowel mensen als het bedrijfsleven en de handel te beschermen.

Wilson, de eerste zuiderling sinds het begin van de Amerikaanse Burgeroorlog die het tot president had geschopt, gaf blijk van standpunten die een afspiegeling waren van die van zijn blanke tijdgenoten. In de ogen van de president behoorde het tot Amerika’s opdracht in de wereld dat het land anderen landen zou bijstaan die hun mogelijkheden om democratie en kapitalisme in de praktijk te brengen wilden verbeteren. Voor deze missie dacht Wilson in termen van een duidelijke raciale hiërarchie. Blanke Amerikanen en West-Europeanen waren al opgewassen tegen deze taak. Midden-, Oost- en Zuid-Europeanen moesten er nog op worden voorbereid. Latijns-Amerikanen, Aziaten en Afrikanen moesten via hulp of mandaten worden verlicht en geschoold tot ze klaar waren om hun lot in eigen hand te nemen. In de ogen van Wilson, die in feite een liberaal internationalist was, ging het vermogen om rationele politieke beslissingen te nemen hand in hand met het vermogen om economische beslissingen te nemen. Alleen wie economisch gezien beslissingsbekwaam was, zou dat ook in politiek opzicht kunnen wor-

den. Wat Amerika te doen stond, was de wereld voorbereiden op een tijd waarin zulke beslissingen door iedereen zouden worden genomen en handel en vrije economische interactie een vreedzaam evenwicht zouden bevorderen.

Terwijl de Verenigde Staten er, althans in de ogen van de meeste leden van de eigen bevolking, in slaagden om de belofte van het kapitalisme en de markt waar te maken, was Rusland aan het eind van de negentiende eeuw in de ogen van velen bezig om deze waarden te ontcrachten. Hoewel de bedrijvigheid en industriële productie onder het regime van tsaar Nicolaas de Tweede (1894–1917) toenamen, probeerde zowel de regering als een groot deel van de oppositie alternatieven te vinden die Rusland zouden behoeden voor de vuurproef van een markttransformatie. In de loop van de negentiende eeuw breidde het Russische rijk zich vanuit Oost-Europa gestaag uit naar Centraal-Azië en Mantsjoerije en Korea. Net zoals veel Amerikanen al lang geloofden in een land dat samenviel met het continent waarop het lag, hadden veel Russen het idee dat ze voorbestemd waren om een rijk tot stand te brengen dat zich van kust tot kust uitstreckte, van de Baltische Golf en de Zwarte Zee tot aan de Kaspische Zee en de Grote Oceaan. Waar grote mogendheden als Groot-Brittannië en Frankrijk de uitbreiding van hun rijk door marietiem overwicht hadden gerealiseerd, had Rusland een aaneengesloten rijk op het vasteland voor ogen, bevolkt door eigen mensen, in een gebied dat bijna twee keer zo groot was als het oppervlak van de continentale Verenigde Staten.

Binnen dit nieuwe Rusland streden oude en nieuwe ideeën om voorrang. Soms regen ze zich tot verrassende combinaties aaneen. De adviseurs van de tsaar deden de markt vaak laatdunkend af als een bezoedeling van de waarden waar het Russisch-zijn en het Russische rijk op berustten: hiërarchie, authenticiteit, empathie en religie, en ook onderwijs en cultuur dreigden verloren te raken in een koortsachtige jacht op materieel gewin. Zelfs degenen die de tsaar niet steunden hadden het gevoel dat natuurlijke, directe en authentieke vormen van persoonlijke interactie ondergesneeuwd dreigden te raken, en misschien wel vervangen zouden worden door niet-authentieke en buitenlandse leefwijzen. Dit alles wakkerde in de jaren die aan de Eerste Wereldoorlog voorafgingen zowel op rechts als op links de weerstand tegen het kapitalisme

aan. De kleine minderheid die in de ideeën van het liberale kapitalisme geloofde, ging in veel gevallen verloren in de menigte.

In het antikapitalistische koor dat in Rusland weerklonk sprong de sociaaldemocratische partij er uit als een van de bewegingen die het rijk in verband brachten met bredere ontwikkelingen in Europa. De in 1898 opgerichte partij was gestoeld op het marxistische denken, wat voor een natuurlijke band zorgde met significante delen van de arbeidersbeweging in Duitsland, Frankrijk en Italië. Al voor het in 1903 gehouden tweede congres van de partij had de tsaristische politie de meeste sociaaldemocratische leiders tot een ballingschap in het buitenland gedreven. Het gevolg was dat de tweede bijeenkomst van het congres in Londen plaatsvond, waar de partij in twee facties uiteenviel: een ‘meerderheid’ (bolsjewieken, in het Russisch) en een ‘minderheid’ (mensjewieken). De splitsing verliep langs zowel persoonlijke als politieke lijnen. Veel partijleden verafschuwden de persoonlijke macht die Lenin, die inmiddels aan het hoofd stond van de bolsjewieken, over de partijorganisatie probeerde uit te oefenen. De splitsing droeg bij aan de chaos onder de tegenstanders van de tsaar. Lenin was geen man die gemakkelijk compromissen sloot.

Al ruim voordat het congres in Londen plaatsvond, had Lenin zijn volgelingen gevoed met dromen over een Russische revolutie en de verovering van de staatsmacht. Vladimir Iljitsj Oeljanov, zoals hij voluit heette, was in 1870 geboren in een liberaal bourgeois gezin in een stad op zo'n achthonderd kilometer ten oosten van Moskou. Het sleutelmoment in zijn jonge leven deed zich voor in 1870. Zijn oudere broer Aleksandr, die lid was van een linkse terroristische groepering die een moordaanslag op de tsaar beraamde, werd gearresteerd en ter dood gebracht. Vladimir werd al snel lid van een radicale studentenvereniging en bleek een boekenwurm die niet alleen Russische publicaties las, maar ook teksten die in het Duits, Frans en Engels waren geschreven. In 1897 werd hij gearresteerd en naar Siberië verbannen, waar de rivier de Lena hem inspireerde tot de geuzennaam Lenin waaronder hij beroemd zou worden. Al lezend, schrijvend en organiserend woonde hij er, onder het wakend oog van de politie, drie jaar lang in een primitieve boerenwoning. In zijn eerste gepubliceerde werk van enige omvang, het uit 1902 daterende *Wat te doen?*, haalt hij een brief aan die de Duitse soci-

alist Ferdinand Lassalle in 1852 aan Marx schreef: ‘Interne strubbelingen maken een partij sterk en vitaal; het sterkste bewijs van zwakte van een partij is diffuusheid en het vervagen van duidelijke scheidslijnen; een partij wordt sterker door zichzelf te zuiveren.’² Eenmaal teruggekeerd uit ballingschap was Lenin klaar voor de strijd.



De eerste kans voor de Russische revolutionairen diende zich uiterst onverwacht aan. In 1905 verloor het Russische rijk de oorlog tegen Japan en leidde de schok van de nederlaag tot grootschalige, tegen de overheid gerichte demonstraties in Moskou en St. Petersburg. In de hoofdstad stond de socialist Lev Bronstein, die zich Trotski noemde, aan het hoofd van een autonome raad (sovjet) van arbeiders die zich tegen de autoriteiten keerden. De gezamenlijke Russische oppositie eiste vrije verkiezingen en de invoering van een vorm van parlementaire democratie. Hoewel de tsaar een deel van de eisen inwilligde, probeerden hij en zijn adviseurs de regering in de tang te nemen en te voorkomen dat men de oren zou laten hangen naar het gloednieuwe parlement, de Doema. Hoewel de bolsjewieken aan de gebeurtenissen van 1905 hadden deelgenomen, geloofde Lenin niet in verkiezingen als weg naar het socialisme. Gezamenlijk kwamen de bolsjewieken en mensjewieken nooit verder dan vijf procent van de gekozen parlementsleden.

De wereld als geheel verkeerde rond de eeuwwisseling in een toestand van toenemende maatschappelijke en politieke spanning. Nieuwe conflicten knaagden aan het optimistische Europese visioen van een toekomst die doortrokken was van wetenschappelijk rationalisme, geleidelijke vooruitgang en nieuwe mogelijkheden. De economische crisis van 1893 was vooral in de Verenigde Staten hard aangekomen, en had daar tot jaren van werkloosheid en inkomensdaling van de werkende klasse geleid. Terwijl in Afrika en Azië, in een niet-aflatende jacht op grondstoffen, markten en prestige nieuwe grondgebieden onder koloniaal bestuur werden gebracht, kwamen in India, Zuid-Afrika, Zuidoost-Azië en het Midden-Oosten de eerste antikolonialistische bewegingen op. Ondanks deze dissonantie, die tot toegenomen klassenconflict en gewapend verzet leidde, bleef het idee van een betere toekomst in Europa en

de Europese uitbreidingen elders ter wereld overeind. Er was al bijna honderd jaar geen pan-Europese oorlog meer geweest, en de meeste mensen gingen ervan uit dat rationeel denken, het streven naar het welzijn van mensen en wederzijdse economische afhankelijkheid een nieuwe oorlog zouden helpen voorkomen. De nieuwe eeuw zou vast niet altijd even soepel verlopen, maar over het geheel genomen zou de weg naar vooruitgang in een onomkeerbare rechte lijn verlopen.

In 1914 werd dit vooruitgangsgeloof volledig door elkaar geschud. Terwijl ze hun jonge mannen naar het slagveld lieten afmarcheren, begonnen de Europese elites aan een vorm van collectieve zelfmoord die velen van hen het leven zou kosten en degenen die overbleven van een groot deel van hun welvaart en hun positie in de wereld beroofde. De Eerste Wereldoorlog was het begin van een dertig jaar durende Europese burgeroorlog die zou leiden tot revoluties, nieuwe staten, economische ontwrichting en vernietiging op een schaal waar niemand aan het begin van 1914 zich een voorstelling van had kunnen maken. De Eerste Wereldoorlog eiste vijftien miljoen dodelijke slachtoffers, in de meeste gevallen jonge mannelijke Europeanen in de bloei van hun leven. Het aantal gewonden bedroeg meer dan 21 miljoen. In Frankrijk daalde het bruto binnenlands product met 40 procent, in Duitsland met meer dan het dubbele. Het Oostenrijks-Hongaarse rijk en het Ottomaanse rijk hielden op te bestaan. Groot-Britannië ging voor het eerst in de geschiedenis over op voedseldistributie.

Erger nog dan de fysieke effecten van de totale oorlog waren de psychologische gevolgen. Een complete generatie Europeanen leerde dat het vermoorden, vernietigen en haten van je burens geoorloofde, normale aspecten van het leven waren, en dat de morele zekerheden van de negentiende eeuw voor het merendeel holle frasen waren. Ze leerden de bestaande orde te wantrouwen die hen in een oorlog had doen belanden die geen overwinnaars en geen nobel doel kende. Na de in 1916 geleverde slag aan de Somme schreef een jonge Welshman in zijn dagboek: 'Het was eerder het leven dan de dood die in de verte verdween terwijl ik in een toestand raakte van niet-denken, niet-voelen, niet-zien [...] Er liepen mannen voorbij die andere mannen droegen. Sommigen huilend, sommigen vloekend, sommigen zwijgend. Het waren stuk voor stuk schaduwen, en ik was niet beter dan zij. De levenden of de

doden, allemaal waren ze onwerkelijk [...] Verleden en heden waren even ver weg en onbereikbaar en wierpen geen brug van verlangen over de kloof die me scheidde van de persoon die ik geweest meende te zijn en alles wat ik hoopte te bereiken.³

Het was de generatie van de Eerste Wereldoorlog die later het aanzien van de Koude Oorlog zou bepalen. Die bevatte alle elementen van de Eerste Wereldoorlog: angst, onzekerheid, de behoefte aan iets waar je in kon geloven, en de behoefte aan de totstandkoming van een betere wereld. De wanhoop die het gevolg was van de allesomvattende oorlog in Europa, en de vrees dat hij zich naar een groot deel van de rest van de wereld zou uitbreiden, had zich genesteld in het hoofd van iedereen die hem had meegemaakt, op welke plek dat in hun specifieke geval ook was geweest. Majoor Clement Attlee, de latere Britse premier, had gevochten in Turkije en Irak. Kapitein Harry Truman had deelgenomen aan het belangrijke Maas-Argonneoffensief. Tweede luitenant Dwight D. Eisenhower leidde soldaten op voor dienst aan het front. Konrad Adenauer, de latere West-Duitse kanselier, was jarenlang burgemeester van het door de oorlog getekende Keulen, de op drie na grootste stad van Duitsland. Joseph Stalin, de grondlegger van de Sovjet-Unie, had de oorlog vanuit zijn ballingschap als revolutionair in Siberië geheld. Ho Chi Minh, de Vietnamese Koude Oorlog-revolutionair, had gezien hoe Frankrijk een stap terug deed en in zijn land de eerste onafhankelijkheidsbeweging opgericht. Ze waren allemaal producten van het onheil van de Eerste Wereldoorlog.

De communistische aanval op het kapitalistische wereldsysteem begon eveneens met de Eerste Wereldoorlog. De oorlog bracht overal een splitsing teweeg in voor of tegen de oorlog gerichte kampen. Sommige sociaaldemocraten hadden zich uit loyaliteit jegens hun land achter de oorlogsinspanningen geschaard. In Duitsland, Frankrijk, Italië en Rusland veroordeelden socialistische minderheidsgroeperingen, onder wie de Russische bolsjewieken, de strijd echter als een conflict tussen verschillende kapitalistische groeperingen. Karl Liebknecht, de enige socialist die in het Duitse parlement tegen de oorlog stemde, had moedig betoogd dat ‘deze oorlog, die door geen van de volkeren werd gewild, niet is begonnen ten behoeve van het Duitse volk of enig ander volk. Het is een imperialistische oorlog, een oorlog gericht op kapitalistische

overheersing van wereldmarkten en de politieke overheersing van belangrijke koloniën in het belang van het industriële en financiële kapitaal.⁴

Revolutionairen als Liebknecht en Lenin betoogden dat soldaten, arbeiders en boeren meer gemeen hadden met de broeders die ze tegenover zich zagen dan met hun militaire superieuren en de kapitalisten achter de linies. Het was een oorlog tussen rovers en dieven waarvoor gewone mensen moesten lijden. Het kapitalisme zelf bracht oorlog voort en zou, als het niet werd afgeschaft, nog meer oorlogen voortbrengen. Het antwoord, stelde uiterst links vast, was een transnationale vorm van revolutie waarbij soldaten hun wapens zouden richten op hun eigen officieren, en de kameraden in de loopgraven tegenover hen zouden omarmen.

De Eerste Wereldoorlog gaf het lot van de twee latere supermachten van de Koude Oorlog een beslissende zet. Hij zorgde dat de Verenigde Staten de mondiale belichaming werden van het kapitalisme en maakte van Rusland een Sovjet-Unie, een permanente uitdaging aan de kapitalistische wereld. De uitkomst van de Eerste Wereldoorlog was daarmee een voorafschaduwing van de Koude Oorlog als internationaal systeem, ook al zou er nog veel gebeuren voordat de zuivere bipolariteit van de late twintigste eeuw een feit werd. De radicale communisten die uit de Eerste Wereldoorlog voortkwamen waren echter niet de enige uitdagers van het kapitalisme. Ook de Italiaanse fascistien (Partito Nazionale Fascista) en de Duitse nazi's (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei) waren afkomstig uit diezelfde Eerste Wereldoorlog-kookpot. Maar het was de opkomst van de communistische macht in 's werelds grootste rijk die, via de staat die eruit voortkwam en de invloed die deze elders uitoefende, de koers uitzette voor het langsturende conflict van de twintigste eeuw.

De bolsjewistische machtsovername in Rusland vond plaats doordat het rijk, dat in de oorlog de bondgenoot van Frankrijk en Italië was geweest, door diezelfde oorlog was verzwakt. Aan het begin van 1917 was de situatie aan het front belabberd, zonder uitzicht op een overwinning. De liberale oppositie had door haar steun aan de oorlog krediet verspeeld bij de bevolking. Toen de Russische monarchie in maart 1917 door een revolutie werd onttroond, was de invloed van de bolsje-

wieken beperkt. De coalitie van liberalen en sociaaldemocraten die na de revolutie aan de macht kwam slaagde er echter niet in de oorlog te beëindigen en ook niet om de catastrofale economische gevolgen ervan te beteugelen. Met zijn slogan ‘Land, brood, vrede’, en de toegenomen populariteit die hij bij andere socialisten genoot vanwege zijn oppositie tegen de oorlog, wist Lenin zijn politieke invloed uit te bouwen. In november 1917, op een moment waarop de voorlopige regering door interne machtsstrijd verder verzwakt was, namen de bolsjewieken via een geslaagde staatsgreep de macht in Petrograd (St. Petersburg) en Moskou over.

De Oktoberrevolutie, zoals de bolsjewieken hun in november gepleegde coup met een blik op de oude Russische kalender noemden, luidde een diepgaande transformatie van Rusland in. In 1918 riepen de bolsjewieken, na de gekozen constitutionele assemblee te hebben weggejaagd, de Russische Socialistische Federatieve Sovjetrepubliek uit. De burgeroorlog die volgde, tussen het Rode Leger van de bolsjewieken en een rijk geschakeerd antibolsjewistisch Wit Leger, kostte aan twee miljoen mensen het leven. De bolsjewieken slaagden er geleidelijk aan in om, ook tot hun eigen grote verrassing, het militaire tij in hun voordeel te doen keren. In 1922 werd de Russische Sovjetrepubliek de kern van de Unie van Socialistische Sovjetrepublieken (USSR), een federatie van zestien republieken die zich uit het voormalige rijk hadden losgemaakt en allemaal onder het bestuur stonden van de bolsjewieken. Lenins volgelingen, die zich inmiddels communisten waren gaan noemen, wonnen de oorlog dankzij het feit dat ze echte steun genoten onder de bevolking, van wie het merendeel niet terugverlangde naar de geminachte oude keizerlijke staat. Liberalen en socialisten, uit wier gelederen veel van de leiders in de strijd tegen Lenins coup afkomstig waren, waren voor militaire steun noodgedwongen afhankelijk van tsaristische officieren, waarmee ze in de ogen van de bevolking sterk aan achting inboetten.

De geslaagde machtsgreep van de bolsjewieken vervulde de elites in de landen die in de Eerste Wereldoorlog Ruslands bondgenoten waren geweest met afschuw. Voor hen waren de bolsjewieken een nachtmerrie binnen een toch al kwade droom: niet alleen zette Lenin een punt achter Ruslands oorlog tegen Duitsland, hij verklaarde ook dat het